

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ И ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ

Планске припреме у систему цивилне одбране
- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Др Владимир Јаковљевић
редовни професор

Студент:
Ана Тошић
322/17

Београд, 2022. година

Ана Тошић
ПЛАНСКЕ ПРИПРЕМЕ У СИСТЕМУ ЦИВИЛНЕ ОДБРАНЕ
- Дипломски рад -

САДРЖАЈ

1. Увод	4
2. Припреме система цивилне одбране	5
2.1. Припреме државних органа и институција политичке власти	6
2.2. Припреме економског система	7
2.2.1. Припреме производње и услуга	8
2.2.2. Снабдевање и промет	9
2.2.3. Припреме саобраћаја и веза	10
2.2.4. Велики технички системи у систему цивилне одбране	11
2.3. Јавне службе у цивилној одбрани	13
2.3.1. Припреме здравствене заштите	14
2.3.2. Припреме васпитања и образовања	15
2.3.3. Припреме науке и научноистраживачког рада	17
2.3.4. Култура и уметност у цивилној одбрани	18
2.3.5. Припреме система јавног информисања	20
2.4. Припреме цивилне заштите	21
2.5. Припреме службе осматрања и обавештавања	23
2.6. Припремање и уређивање територије за потребе цивилне одбране	24
2.7. Мобилизацијске припреме система цивилне одбране	25
3. Планирање цивилне одбране у Републици Србији	27
4. Структура и организација система цивилне одбране	28
5. Задаци система цивилне одбране	29
6. Циљеви система цивилне одбране	31
7. Закључак	32
Литература	33

1. Увод

Активности људи на супростављању опасностима путем заштите и спасавања својих живота и материјалних добара била је једна од основних функција људске заједнице током историје.

Одбрана, заштита и безбедност постају јавна ствар, ствар свих грађана. Цивилна одбрана је тековина цивилизације XX века.¹ Под тим термином, иако се веома често користи од стране многобројних међународних субјеката - држава и разних организација не подразумевају се исте ствари и још увек га није могуће јединствено одредити. То значи да се у оквиру њега налазе различити садржаји и облици организовања.

У оквиру међународног права, цивилна одбрана се дефинише као "нужно спровођење одређених хуманитарних задатака чији је циљ да се заштити цивилно становништво, да се омогући да се оно опорави од непредвидивих дејстава рата, непријатељстава или катастрофа и да му обезбеди неопходне услове за опстанак".²

У Упуству о употреби средстава војне и цивилне одбране у оквиру Уједињених нација цивилна одбрана се дефинише као "систем мера, уобичајено под руководством владиних служби, за заштиту цивилног становништва у време рата, као одговор на катастрофе, и за спречавање и смањивање последица значајних ванредних ситуација у време мира".

¹ Термин "цивилна одбрана" спомиње се први пут 1940. у Енглеској као назив за комплексну заштиту становништва и отклањање последица бомбардовања. (К. Сукјењик, *Цивилна одбрана*, ВИЗ, Београд, 1976, стр. 14.)

² Лоренс Ц. Вејл, *Цивилна одбрана* (превод с енглеског), ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 33.

2. Припреме система цивилне одбране

Припреме система цивилне одбране чине скуп *нормативноправних, организацијско-планских, образовно-васпитних, кадровских и материјалних мера и активности* које предузимају сви субјекти друштва у оквиру својих редовних послова у циљу оспособљавања за функционисање у условима ванредних ситуација.

Припреме за цивилну одбрану и заштиту јесу *неотуђиво право и обавеза свих државних органа и институција, правних и физичких лица и део њихове редовне делатности*. Спроводе се у миру, а интензивирају у периоду непосредне ратне опасности и у другим ванредним ситуацијама.

Оне треба да буду *масовне, свестране, сталне, правовремене, планске и организоване*.

Циљ припрема система цивилне одбране јесте да се обезбеди, координира и учини доступним много шири ланац ресурса традиционалних спасилачких служби и служби помоћи које се ангажују на активностима заштите и спасавања у условима катастрофичних угрожавања у миру.

У области цивилне одбране припреме су према својим садржајима и облицима разноврсне и сложене, па обухватају: *нормативноправно регулисање, планирање, организацију и развој структурних елемената система цивилне одбране, кадровско, материјално-техничко и финансијско обезбеђење*.

Припреме цивилне одбране обухватају: *припреме државних органа и институција политичке власти, припреме економског система земље, припреме јавних служби и делатности, припреме цивилне заштите, мобилизацијске припреме друштва, оспособљавање становништва за одбрану и заштиту, и припремање и уређење територије*.

2.1. Припреме државних органа и институција политичке власти

У припремама државних органа и институција политичке власти за функционисање у условима мирнодопских и ратних опасности утврђују се активности, поступци и мера за континуирано функционисање државних органа институција власти као целине или појединих делова. Обезбеђење континуитета функционисања државних органа и институција политичке власти у случају рата суштинско је питање одбране и заштите суверенитета и територијалног интегритета државе.

Скупштине, влада, извршни одбори, органи управе и други органи и организације, у складу са уставним и законским овлашћењима и обавезама, нормативноправно уређују проблематику сопствених припрема и припрема других институција система, израђују планове за свој рад у рату и другим ванредним ситуацијама, разрађују сопствену ратну организацију, решавају кадровско и материјално обезбеђење, обављају припреме за рад на ратним локацијама и друго.

Циљ припрема ове врсте јесте стварање услова за функционисање политичке власти у најсложенијим околностима које омогућавају:

- а) очување континуитета система политичке власти у условима рата*
- б) спречавање успостављања система власти агресора.*

Наведене припреме су посебно значајне, ако се има у виду чињеница да се мирнодопска организација државних органа и институција система власти битно не мења у рату, већ се само постојећа организација и функције прилагођавају ратним условима без већих промена.

2.2. Припреме економског система

У области цивилне одбране припреме економског система подразумевају припреме људских и материјалних ресурса и ангажовање свих привредних капацитета земље у функцији одбране и заштите.

Економика државе представља материјалну базу развоја свих елемената система војне и цивилне одбране и одређује основе њихове изградње. Што је чвршће економско уређење државе и што је већи ниво развоја свих привредних грана, држава има веће могућности да се ефикасно супростави свим облицима угрожавања како у миру тако и у рату.

Економски систем који се развија и функционише у миру, уз неопходно прилагођавање конкретним потребама и ситуацијама, наставља да функционише и у ванредним ситуацијама у миру и у условима рата. Међутим, ове ситуације ће налагати бројна ограничења у функционисању економског система и отежати његово прилагођавање конкретној ситуацији. У том смислу, сви привредни субјекти друштва разрађују конкретна решења сопствених *организацијско-планских, материјалних и кадровских припрема* за функционисање у кризним ситуацијама и рату.

Припреме економског капацитета у области производње, снабдевања и промета, саобраћаја и веза огледају се кроз непрекидно повећање и обнављање материјалних резерви и робних фондова, односно кроз што потпуноје одржавање постојећих производних и других капацитета земље у свим условима мира и рата. Међу планиране мере, поступке и методе спада и оспособљавање економских капацитета за правовремени прелазак са мирнодопских на услове рада и живота које могу наметнути одређене кризне ситуације у миру, али и за њихово функционисање у најтежим ратним условима.

2.2.1. Припреме производње и услуга

Питања припрема производње за рад у ратним условима решавају се првенствено планирањем и реализацијом економског развоја земље, полазећи од принципа двоструке намене и двофункционалности свих, или већине производних капацитета, тј. од захтева да сваки привредни погон, привредна грана и привреда у целини буду тако структурирани и лоцирани у простору да, осим мирнодопских, могу задовољити и основне потребе друштва у рату и другим ванредним ситуацијама у миру.

Припреме у области производње и услуга обухватају:

- припреме предузећа за производњу и услуге за потребе становништва и оружаних снага у свим условима угрожавања у миру и у свим условима и фазама рата;
- припреме одговарајућих снага и средстава за непосредно и активно учешће у обезбеђењу и заштити производних и услужних предузећа и других садржаја производног и услужног процеса;
- припреме са спровођење одговарајућих облика не-оружаног супростављања и припреме за заштиту и спасавање људи и материјалних добара од последица ратних дејстава, природних и техничко-технолошких катастрофа и других катастрофичних угрожавања у миру.

Веома значајну групу задатака и активности у оквиру припрема привреде чине мере које треба предузети да би се у потпуности или делимично онемогућило евентуалном агресору коришћење постојећих производних и услужних капацитета и експлоатација природних богатстава земље.

У те мере спадају³:

- онеспособљавање појединих производних и услужних капацитета, али само до мере да се могу поново за веома кратко време вратити у своју првобитну функцију;

³ Шире у поглављу "Не-оружано супростављање агресији у функцији цивилне одбране".

- припреме за спровођење разноврсних облика не-оружаног супростављања у производним предузећима: извођење диверзија, саботажа, опструкција, штрајкова и сличних акција;
- припреме за тајну дистрибуцију производних добара и њихову дисперзију у простору у тајна складишта, поделом домаћинствима на употребу и чување.

2.2.2. *Снабдевање и промет*

Снабдевање становништва, оружаних снага и привреде у рату много је сложенија активност, јер рат са собом носи бројна ограничења у том погледу, почев од немогућности редовне производње, увоза, па до немогућности дистрибуције производа онима којима су они неопходни за обављање њихових животних, радних и борбених задатака.

Основни извор снабдевања становништва, оружаних снага и привреде у почетном периоду рата представљају *робне резерве општине, града, покрајине, Републике, материјалне резерве оружаних снага, робни фондови производних, трговинских предузећа, индивидуалних произвођача и грађана, припремљених у миру и затечене у земљи у тренутку отпочињања агресије.*

Сталне робне резерве намењене су подмиривању ванредних потреба државе и друштва, укључујући и потребе одбране у миру и рату.

Сталне робне резерве представљају збир потреба за приоритетне кориснике, и то: за потребе оружаних снага, привреде, државних органа и становништва. О употреби, структури, обиму и изворима финансирања сталних робних резерви одлучује Влада.

Тржишне (стабилизационе) робне резерве образују се и користе у складу са потребама и могућностима земље, а намењене су потребама спречавања и отклањања могућих и насталих поремећаја на тржишту за време мирнодопског стања. У случају рата затечене тржишне робне резерве постају сталне и о њима одлучује Влада.

Пословање робним резервама врши *Републичка дирекција за робне резерве*.

Рационисано снабдевање у ратним условима представља организовани систем снабдевања у циљу спровођења потрошње у оквиру реалних материјалних могућности и обезбеђења поузданог снабдевања основним производима за живот.

У време ратног стања уводи се посебан режим снабдевања одређеним производима који имају нарочити значај за борбену спремност војске, привреде, становништва и осталих потрошача.

2.2.3. Припреме саобраћаја и веза

Предузећа и друга правна лица у области саобраћаја и веза одговорни су за планско припремање и коришћење друмских, железничких, поморских и речних комуникација и комуникација у ваздушном простору, као и капацитета и система веза, за њихово одржавање, планску употребу и за њихово максимално коришћење у ванредним ситуацијама у миру и рату.

Систем ПТТ веза, веза оружаних снага, електропривреде, РТВ, железнице, водопривреде, метеоролошке службе, чине јединствен систем веза и материјалну основу система одбране и заштите.

Једно од основних питања одбрамбених припрема јесте обезбеђење јединствене политике развоја и изградње свих система веза на целокупној територији земље

и обезбеђење услова за њихово повезивање у јединствен систем и остваривање могућности за њихову замењивост.

Слика 1: Шематски приказ протока информација (ЈП "Путеви Србије")

2.2.4. Велики технички системи у систему цивилне одбране

Велики технички системи имају посебно место, улогу и значај у систему одбране земље. Њихова особеност је двојака:

- 1) Природом своје делатности, производњом и вршењем услуга они омогућавају функционисање свих структура и делова друштва, посебно оружаних снага и других одбрамбених субјеката, у миру, непосредној ратној опасности, рату и ванредном стању.
- 2) Укупним бројем и разноврсношћу инсталираних капацитета, бројем радника, сложеном организационом структуром и разуђеношћу својих организационих делова на читавој територији земље, они се разликују од свих других привредних субјеката.

Ове особине опредељују и специфичност планирања, организовања и спровођења одбрамбених припрема у великим техничким системима.

У заштити националних и државних интереса држава мора остварити непосредну одговорност и утицај на стање и развој великих техничких система са аспекта одбране.

Стварање системских и нормативних предуслова за функционисање великих техничких система подразумева њихово право, обавезу и одговорност да:

- процењује услове, потребе и могућности за производњу и вршење услуга из своје делатности у миру, непосредној ратној опасности, рату и ванредном стању;
- планирају мере и организују послове и активности за обезбеђење потребног броја радника, капацитета, сировина, репроматеријална и средстава за обављање делатности у процењеним условима;
- са безбедносног аспекта у свим његовим сегментима, створе предуслове за несметано функционисање делатности у миру, непосредној ратној опасности, рату и ванредном стању;
- планирају, организују и спроводе заштиту радника, имовине и производног процеса у свим условима, и
- планирају и обезбеђују снаге средстава за испуњавање ових права и обавеза.

Одбрана је сложен социо-технички систем са специфичним карактеристикама, које су резултат деловања бројних различитих чинилаца. При разматрању појма одбрана са војног аспекта неопходно је имати у виду положај појединца, његово понашање и мотивацију, унутрашњу структуру одбране, функционисање одбране и управљање одбраном.

2.3. Јавне службе у цивилној одбрани

Успешна организација и ефикасно функционисање јавних служби битна је претпоставка ефикасног функционисања система цивилне одбране у миру и рату.

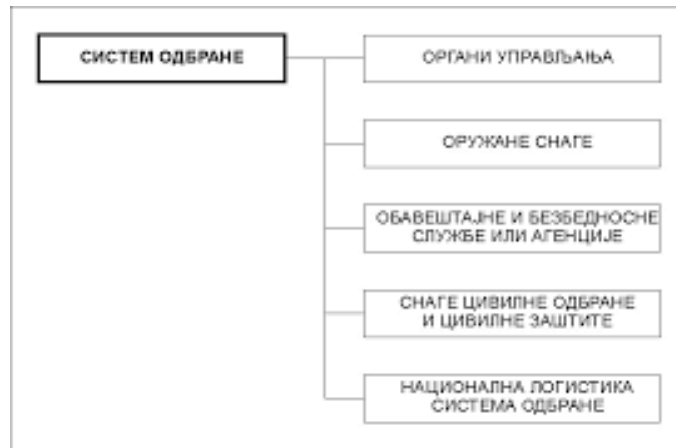
По природи своје делатности, ове службе су првенствено окренуте грађанину ради задовољавања основних здравствено-социјалних, васпитно-образовних, културно-уметничких, научних и информативних потреба. Дакле, реч је о делатностима у оквиру којих се окупљају најшири слојеви становништва ради задовољења личних и заједничких интереса и потреба.

Са аспекта припрема система цивилне одбране, допринос јавних служби је двојак: прво, у оквиру редовне делатности у мирнодопским условима ангажују се на оспособљавању, образовању и васпитању грађана; и друго, припремају становништво за супростављање свим облицима угрожавања у миру и рату.

Планске припреме јавних служби у оквиру система цивилне одбране организују се кроз:

- 1) припреме надлежних државних органа за извршавање послова и задатака у области јавних служби за време ванредних ситуација у миру и рату;
- 2) припреме одређених институција и организација које обављају јавну службу или делатност, а којима су у систему цивилне одбране утврђени посебни задаци;
- 3) припреме осталих институција и организација које обављају јавну службу.

Заједно са осталим субјектима друштва, јавне службе представљају интегралну целину и свака у оквиру свог делокруга рада доприноси функционисању система цивилне одбране у миру и рату.

Слика 2: Основни елементи и подсистеми ситема одбране

2.3.1. Припреме здравствене заштите

У овој врсти припрема полази се од претпоставке да ће у ванредним ситуацијама у миру, а посебно у рату, повреде, обољења и губици у људству бити масовни.

Проценом се обухватају најразличитији параметри, и то:

- процена максималне искоришћености свих капацитета здравства у односу на различите ситуације у миру и рату;
- процена стручне оспособљености медицинског кадра за деловање у кризним ситуацијама;
- процена стања и квалитета опреме којом располаже здравствена служба и могућности њене искоришћености;
- процена постојећих и могућих количина и врста санитетских материјала и средстава;

- процена транспортних средстава, као и процена алтернативних облика превоза и евакуације рањених, оболелих и унесрећених;
- процена могуће евентуалних губитака у оквиру здравствене службе, и то како у људству, тако и у опреми и смештајним капацитетима;
- процена броја повређених, оболелих - по врастама повреде;
- процена хигијенско-епидемиолошке, менталнохигијенске и социјалномедицинске ситуације.

Припреме здравства у миру за рад у ратним и другим ванредним ситуацијама тежишно се усмеравају у два правца:

- а) на унапређење здравља и психофизичку способност људи и подизање опште здравствене културе грађана и
- б) на стварање што повољнијих материјалних, кадровских и других услова за рад здравствене делатности у ванредним ситуацијама у миру и у условима рата.

У планским припремама здравствене заштите посебна пажња се мора усмерити на развој здравства у недовољно развијеним подручјима и развој мреже високоспецијализованих установа којима би се покрила шира подручја територије земље.

2.3.2. Припреме васпитања и образовања

Систем васпитања и образовања је делатност од посебног друштвеног значаја, чији је основни циљ социјализација и развој личности путем стицања и усвајања одговарајућих знања из различитих области друштвеног живота.

Потенцијалне опасности (природне, техничко-технолошке и друштвене) намећу потребу одбрамбено-заштитног оспособљавања сваке младе личности, без обзира на врсту послова којима ће се у животу и на радном месту бавити.

Укупним васпитно-образовним деловањем на младу генерацију код њих се изграђује реалистична визија о карактеру и физиономији појединих опасности, разјашњавају њихови узроци и последице, начин превенције и ефикасне заштите.

У припремама васпитања и образовања за ефикасно функционисање у области цивилне одбране ангажују се сви субјекти друштва у миру и рату. Васпитно-образовне институције, са својим кадровима, дужне су да у складу са условима средине у којој делују, огранизују и спроводе све мере припрема за спречавање, ублажавање и отклањање последица у ванредним ситуацијама.

У припремама васпитно-образовних институција за цивилну одбрану присутни су општеобразовни захтеви и важећи хумани прописи, који се регулишу законским одредбама.

У складу са нормативноправним решењима и одлукама органа власти, васпитно-образовне институције и њихови кадрови припремају се и оспособљавају за одређене задатке у миру, ванредним ситуацијама и рату.

Припреме система васпитања и образовања за потребе цивилне одбране, али и одбране земље уопште, морају бити свеобухватне, сталне и не могу се искључити и занемарити, ако се има у виду обавеза државе да обезбеди сигурност и заштиту својих грађана од свих облика угрожавања у миру и рату.

2.3.3. Припреме науке и научноистраживачког рада

Наука и научноистраживачки рад незаменљив је чинилац изградње и јачања укупне политичке, економске и одбрамбено-заштитне моћи сваког савременог друштва. Фундаменталним, примењеним и развојним истраживањима омогућава се изналажење најповољнијих и оптималних решења у свим сферама човековог деловања, и то како мирнодопског деловања тако и деловања у ванредним ситуацијама.

Од науке, односно научноистраживачког рада у области цивилне одбране, очекује се:

- да целовито истражује изворе и облике угрожавања државе, становништва, материјалних и културних добара и животне средине;
- да трага за научним одговорима о оптималним облицима и моделима организовања појединих елемената система цивилне одбране и система у целини;
- да изучава, унапређује и усавршава производњу неопходне опреме и средстава за потребе свих структура система цивилне одбране;
- да изучава проблематику и изналази оптималне моделе заштите становништва, материјалних и културних добара и животне средине у условима свих катастрофичних угрожавања у миру и рату;
- да целовито истражује проблематику и предлаже најефикасније моделе управљања и руковођења системом цивилне одбране у условима свих облика угрожавања у миру и рату;
- да истражује најповољније могућности, моделе обучавања и оспособљавања свих субјеката система цивилне одбране, почевши од грађана, па све до највиших државних органа и институција.

Припреме научноистраживачких институција за рад у ванредним ситуацијама у миру и у условима рата усмеравају се:

- *прво*, на изналагање адекватних начина заштите научних достигнућа, научних пројеката и научних кадрова од свих облика деструкције и отуђења;
- *друго*, на изналагање организацијских, материјалних и кадровских решења и дефинисање програмске оријентације у научним дисциплинама и гранама и у свакој научној институцији, да би се могло наставити са научноистраживачким радом у новонасталој ситуацији;
- *треће*, за услове рата неопходно је у оквиру научних институција извршити припреме које ће онемогућити да непријатељ користи истраживачке лабораторије и другу истраживачку опрему и инфраструктуру и, посебно, научне кадрове за своје потребе.

2.3.4. *Култура и уметност у цивилној одбрани*

Уметност и култура уопште обављају делатност од посебног друштвеног интереса. У складу с тим имају и посебне функције у цивилној одбрани. Својим свеукупним дејством на све слојеве друштва битно утичу на културно уздизање народа, развој његових психо-физичких и моралних снага и на његово хуманистичко и патриотско васпитање.

Култура и уметност доприносе развоју и јачању цивилне одбране, пре свега, развојем и јачањем цивилизацијских квалитета људског потенцијала, изграђујући човека као слободну и стваралачку личност, а људски потенцијал, односно човек, одлучујући је чинилац цивилне одбране и одбране уопште.

Са друге стране, цивилна одбрана, заједно са војном одбраном, обезбеђује основне услове за развој културе и уметности у миру и слободи.

Слобода омогућава и покреће човека да ствара, да мења и унапређује себе самог и животну средину.

Задатак целокупне културне и уметничке делатности чини обogaћивање, оплемењивање човекове личности, подизање културе грађана на највиши ниво и тиме развијање љубави према свом народу и својој домовини.

Такво својство личности у условима угрожавања друштва може се трансформисати у одлике као што су: морална чврстина, иницијатива, интуиција, пожртвовање, храброст, упорност, издржљивост и друге особине значајне за одбрану и заштиту у ванредним стањима и ратним условима. Зато је од изузетног значаја тесна повезаност културе и уметности, с једне, и цивилне одбране, с друге стране.

Организације и установе у области културе и уметности обавезне су, као и све остале, да се припремају за цивилну одбрану. Те припреме су у функцији, пре свега, њиховог оспособљавања за обављање основне делатности, али и других послова и задатака у кризним ситуацијама, као што су:

- чување и заштита културних добара од уништења и отуђења;
- организовање културно-уметничког живота у ванредним стањима у циљу подизања морала и јачања спремности становништва на све изазове које рат и мирнодопске опасности могу да проузрокују; и
- обезбеђење основних услова истакнутим ствараоцима у области културе и уметности да се и у рату и другим мирнодопским опасностима, према могућностима могу бавити стваралачким радом.

2.3.5. Припреме система јавног информисања

Савремени друштвени односи карактеришу се већом потребом за ефикасним комуницирањем и разменом нових сазнања, односно за информисањем у свим облицима живота и рада.

Систем информисања даје фундаментална сазнања о узроцима и последицама несрећа великих размера и рата. Информисањем се откривају законитости свих негативних последица и могућности њиховог ублажавања и санирања у миру и рату.

Са аспекта цивилне одбране, систем информисања има и задатак да делује према светској јавности, а пре свега према свим прогресивним снагама и пријатељски опредељеним земљама. Овај систем има обавезу да делује према снагама и становништву земље евентуалног агресора и њених помагача.

Припреме које се врше у систему информисања, односно у организацијама, предузећима и службама информативне делатности обухватају следеће активности у миру и рату:

- процену припремљености организација и средстава за информисање јавног мњења и грађана;
- процену кадровских могућности и потреба за ангажовањем у систему информисања;
- утврђивање начина организовања информативног система и обезбеђивање за њихов рад кадрова, техничких, финансијских и других средстава;
- утврђивање начина рада и заштите пословнодних органа, организација и њихових служби у систему информисања;

- утврђивање начина прикупљања података и информација о несрећама већих размера и евентуалним губицима у људству и материјалним губицима;
- избор решења за организацију размештаја пословодних органа и организација информационог система на друге локације и за начин њихове попуне људством, техником, финансијским средствима, као и за њихово физичко обезбеђење уколико су угрожени.

2.4. Припреме цивилне заштите

Припреме цивилне заштите спроводе се ради њеног оспособљавања за брзо и ефикасно активирање и успешно извршавање задатака заштите и спасавања у условима елементарних непогода, техничко-технолошких катастрофа и ратних разарања.

Припреме цивилне заштите за деловање у рату и при отклањању последица елементарних непогода, техничко-технолошких и других несрећа, обухватају:

- процену извора и облика угрожавања територије од ратних разарања, елементарних непогода и техничко-технолошких катастрофа;
- припрему, оспособљавање и опремање становништва за превентивну и непосредну заштиту у оквиру личне и узајамне заштите;
- организовање, опремање и оспособљавање јединица и штабова цивилне заштите за спровођење превентивних и оперативних мера и акција у заштити и спасавању;
- припремање и стварање услова за предузимање мера заштите и спасавања;

- - предузимање мера и утицај на припрему и оспособљавање колективних обавезника цивилне заштите;
- припремање службе осматрања и обавештавања за функционисање у условима мирнодопских и ратних опасности;
- припреме, развој и набавка нове опреме и средстава за потребе цивилне заштите;
- - бављење научноистраживачким радом који доприноси даљем развоју система цивилне заштите;
- успостављање међународне сарадње са другим организацијама хуманитарног карактера;
- обучавање и увежбавање јединица цивилне заштите и штабова за заштиту и спасавање;
- примену превентивних мера заштите и спасавања у свим областима човековог рада и деловања;
- израду планова развоја и употребе цивилне заштите.

Припреме цивилне заштите морају бити сталне, континуиране и у складу са важећом нормативноправном регулативом, проценом угрожености и повредљивости територије и објеката од свих опасности, аналитичком проценом потреба за заштитом и спасавањем и кадровским, материјалним и другим могућностима друштвених средина у којима се оне реализују.

2.5. Припреме службе осматрања и обавештавања

Припреме службе осматрања и обавештавања изводе се с циљем њеног оспособљавања за откривање, праћење, узбуњивање и обавештавање становништва, државних органа, оружаних снага и свих других субјеката система одбране земље о опасностима које угрожавају или могу угрожити становништво, материјална и културна добра и животну средину у миру и рату.

Припреме службе осматрања и обавештавања обухватају:

- организовање центара за обавештавање и планирање успоставе визуелних осматрачких станица;
- опремање материјално-техничким средствима свих елемената службе осматрања и обавештавања;
- обучавање и увежбавање људства и екипа за обављање сопствених формацијских задатака;
- укључивање и увезивање у оквиру службе свих предузећа и организација које се по природи своје делатности баве осматрањем, прикупљањем, обрадом и дистрибуцијом података значајних за рад службе.

Слика 3: Систем осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуњивања

2.6. Припремање и уређивање територије за потребе цивилне одбране

Припремање и уређивање територије за потребе цивилне одбране изводи се у миру, а интензивира у непосредној ратној опасности и у рату.

Припремање и уређивање територије мора бити планско, свеобухватно, непрекидно и организовано.

При изради просторних и урбанистичких планова, на свим нивоима на којима се они састављају, као и при изради пројектне документације за изградњу привредних, јавних и стамбених објеката, морају се узети у обзир и потребе и захтеви цивилне одбране. Наиме, прописане мере заштите (од пожара и експлозија, поплава, земљотреса и сличних незгода), морају бити транспоноване у простор, његове садржинске и функционалне односе, обухваћене и третиране истовремено и када је реч о заштити од природних, техничких или ратних дејстава.

У припремама ове врсте неопходно је обезбедити што потпунију евиденцију и документацију о значајним природним објектима- пећинама, изворима воде, воденим токовима и акумулацијама, и индустријским, пољопривредним и саобраћајним објектима и њиховим карактеристикама.

У великим урбаним срединама, поред непрекидног усаглашавања мере заштите и урбанистичких захтева, неопходно је припремити и уредити природне и вештачке објекте за масовну заштиту становништва, материјалних и културних добара у условима ратних разарања и свих других катастрофичних угрожавања у миру.

2.7. Мобилизацијске припреме система цивилне одбране

Мобилизација⁴ је стратегијска радња у којој се оружане снаге, државни органи и друге државне институције, предузећа, снаге цивилне одбране и заштите и друге организације плански и организовано из мирнодопског стања доводе у стање готовости за извршавање задатака у условима ратних разарања, елементарних непогода и техничко-технолошких катастрофа.

С обзиром на величину ангажованих снага и средстава мобилизација може бити општа или делимична, а по начину саопштавања јавна или тајна.

Општа мобилизација је радња у којој се мобилишу снаге и средстава на делу или целој територији земље, саопштава се и, начелно, извршава јавно.

Делимична мобилизација је радња у којој се мобилишу само одређене снаге и средства на делу територије или на читавој територији земље, саопштава се и, начено, извршава тајно.

Јавна мобилизација се најчешће извршава непосредно пред почетак или са почетком ратних дејстава.

Тајна мобилизација се извршава пре почетка ратних дејстава, постепеним мобилисањем оружаних снага и снага цивилне одбране. Тајна мобилизација у току извршења може да прерасте у јавну, а делимична у општу мобилизацију.

Мобилизација се припрема и извршава у миру и рату. Све припреме и извршне радње једним именом се називају мобилизацијски послови. Оне обухватају:

- припрему мобилизације и

⁴ Реч мобилизација потиче од лат. речи *mobilis*, што значи "покретљив (мобиан)". Мобилизација се у савременим условима третира као борбена радња. У ширем смислу мобилизација означава и ангажовање становништва или грана привреде на извршавању задатака у одређеној ситуацији.

- извршење мобилизације.

Припрема мобилизације обухвата:

- попуну организованих снага система цивилне одбране људством и материјално-техничким средствима и опремом;
- израду планова мобилизације организованих снага система цивилне одбране, планова мобилизације државних органа и инситуција, планова мобилизације предузећа и других органа и организација;
- упознавање људства за мобилизацијским задацима и обавезама;
- обуку и увежбавање у спровођењу мобилизацијских послова;
- контролу мобилизацијских припрема;
- ажурирање планова попуне организованих снага цивилне одбране;

Извршење мобилизације обухвата:

- позивање људства и материјално-техничких средстава;
- прихват и пријем позваних лица на мобилизацију;
- пријем материјалних средстава из пописа;
- издавање - примање преношење материјално-техничких средстава из складишта и дотурање на мобилизацијско збориште;
- поделу материјалних средстава на мобилизацијском зборишту;
- деконзервацију и преглед исправности материјално-техничких средстава;
- позадинско обезбеђење (саобраћајно, техничко, санитетско, интендантско, ветеринарско, финансијско и противпожарно);
- формирање јединица цивилне заштите и цивилне одбране;
- обуку људства и јединица;
- контролу извршења мобилизације.

3. Планирање цивилне одбране у Републици Србији

Планирање, уопште посматрано, подразумева дефинисање циљева и успостављање целовите стратегије за остваривање тих циљева и израду планова ради интегрисања и координације. Планирање је функција, која је веома уско повезана са свим осталим функцијама управљања - организовање, вођење и контрола.

Из тог разлога се планирање посматра и као процес извршења активности које су неопходне за доношење планских одлука, односно одлука о циљевима и претпоставкама за њихову реализацију.

Цивилна одбрана Републике Србије, према Стратегији националне безбедности, као један од темеља система одбране, представља најорганизованију снагу друштва која треба да пружи сву потребну помоћ угроженом становништву и очува животну средину, материјална и културна добра. Иако у пракси тај процес није до краја спроведен, систем цивилне одбране се мора довести на ниво да може ефикасно да испуњава све своје мисије и задатке и пружи неопходну заштиту.

Слика 4: Шематски приказ система националне безбедности у ужем и ширем смислу

4. Структура и организација система цивилне одбране

Структуру система цивилне одбране чине његови *елементи* и *подсистеми* који су груписани у оквиру цивилне одбране, а представљају део расположивих људских, материјалних и других потенцијала, који се ангажују за потребе цивилне одбране.

Основни подсистеми који чине систем цивилне одбране су:

1. Цивилна заштита
2. Служба осматрања и обавештавања
3. Заштита животне средине
4. Привредна заштита
5. Психолошко-пропагандна заштита.

Организациона структура цивилне одбране прати њено територијално устројство, односно развијена је према административно-територијалној подели државног организовања. Системом цивилне одбране Републике Србије руководи Влада Србије, односно министар одбране.

Стручни органи цивилне одбране су:

1. Центар за цивилну одбрану
2. Одељења за цивилну одбрану
3. Одсеци за цивилну одбрану

5. Задаци система цивилне одбране

Циљеви система цивилне одбране се остварују кроз опште и посебне задатке.

Општи задаци су:

1. Изградња система цивилне одбране способног да одговори на све војне и невојне изворе угрожавања људи, материјалних добра и животне средине у миру и рату
2. Ефикасно управљање системом цивилне одбране
3. Стабилно функционисање система цивилне одбране
4. Сарадња на међународном плану, у складу са политиком одбране РС

Посебни задаци су:

1. Непрекидно праћење и процењивање извора опасности
2. Превентивно деловање и супростављање безбедносним изазовима, ризицима и претњама
3. Припрема свих структура друштва за одбрану
4. Обезбеђење информационе и комуникационе структуре
5. Организација мреже осматрања, јављања и обавештавања
6. Обавештавање, упозоравање и узбуњивање становништва
7. Одбрана, заштита и спасавање људи, материјалних добара и животне средине
8. Обука и одбрамбено оспособљавање субјеката цивилне одбране
9. Усклађивање и организација информационе и комуникационе инфраструктуре за потребе војске и државних органа

10. Материјално обезбеђење снага одбране
11. Сарадња са друштвеним организацијама, савезима и удружењима од значаја за одбрану
12. Међународна сарадња на пољу цивилне одбране
13. Координација и сарадња са институцијама од значаја за цивилну одбрану

Извршавањем задатака цивилне одбране обезбеђује се континуирана оспособљеност и мобилност снага цивилне одбране, правовремено преузимање адекватних мера одбране и заштите, успешност у спасавању људи, материјалних добара и животне средине и отклањање последица од ратних дејстава и природних непогода и катастрофа.

6. Циљеви система цивилне одбране

Циљеви цивилне одбране су истовремено и део циљева система одбране земље.

Трајни циљеви система цивилне одбране засновани су на основним вредностима, интересима и одбрамбеној политици, а то су:

1. Одбрана територијалног интегритета и целовитости Србије
2. Заштита суверенитета и независности Србије
3. Заштита националних вредности и интереса Србије
4. Заштита грађана, материјалних, културних и других добара.

Основни и трајни циљеви цивилне одбране су:

1. Сачувати у што је већој мери могуће људе, материјална и културна добра и животну средину од свих облика угрожавања, у миру и рату
2. Обезбеђење најповољнијих услова субјектима одбране за одбрану, борбу и отпор у случају ратних дејстава
3. Стварање најповољнијих услова за одбрану и заштиту од природних и техничко-технолошких катастрофа и других глобалних опасности
4. Обезбеђивање повољних услова за ефикасно отклањање последица од свих угрожености и глобалних опасности
5. Превентивно деловање на смањењу и неутралисању извора угрожености и опасности, а посебно на смањењу ризика од рата и очувању мира.

6. Закључак

Евидентно је да целокупно становништво сваке земље представља ресурс одбране, односно истовремено представља ресурс чија је заштита од приоритетног значаја и ресурс од кога зависи стање успостављања, одржавања и унапређивања безбедности.

Помоћу анализе настанка и развоја цивилне одбране, неопходно је осврнути се на све чињенице које су ефикасно допринеле остваривању одбране и заштите цивилног становништва. Такође, цивилна одбрана, као део који егзистира паралелно са војном одбраном, потребно је да одговара савременим безбедносним условима и да што успешније доприноси очувању и остваривању стабилности једне земље.

Људски ресурси представљају кључни чинилац цивилне одбране и неминовно обухватају већину становника једне земље који неоружаним деловањем доприносе остваривању безбедности и одбране.

Координација рада људских ресурса у систему одбране значајна је за функционисање структура безбедности и одбране, али и за успостављање цивилно-војне сарадње, као и ефикасно функционисање цивилне одбране-дела одбране који услед компатибилности са војном компонентом значајно доприноси стабилности једне земље, јер пре свега услед присутности различитих професија јача обим и квалитет људских ресурса система одбране.

Структуре националне безбедности и одбране најбоље познају сложеност безбедносних проблема, док с друге стране код цивилног становништва одбрана није предмет свакодневног интересовања, све док се не деси нарушавање исте.

Литература

(n.d.). Retrieved from

https://www.google.com/search?q=informativni+centar+jp+putevi+srbiје&rlz=1C1ASUT_enRS448RS448&sxsrf=APq-WBsNuMswB-vokuXfJqQfbaDYiatB0w:1648146223479&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKewivvsCRr9_2AhUBCewKHf6GBskQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1366&bih=625&dpr=1#imgrc

(n.d.). Retrieved from <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/>

Вања, Ј. З. (2014). *Цивилно- војна сарадња и ванредне ситуације*. Београд: Полис 8/2014.

Владимир, Ј. Н. (2006). *Систем цивилне одбране*. Београд: Владимир Н. Цветковић.

Владимир, Ј. Р. (2010). *Ванредне ситуације и заштита*. Београд: Факултет безбедности.

Ковач, С. Д. (2006). *Системи одбране*. Београд: Факултет безбедности.

Лука, К. (2015). *Развој система цивилне одбране у Републици Србији - Нови модел*. Београд: Иновациони центар Факултета Безбедности.

одбрани, З. о. ("*Сл. гласник РС*", бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 10/2015 И 36/2018).

Ратковић, Б. (1981). *Војни лексикон*. Београд.

С, К. Д. (2015). *Систем одбране у ванредним ситуацијама*. Војно дело бр. 4. 142-171.